

الله الرحمن الرحيم

دانشکده علوم اجتماعی و تربیتی
گروه اقتصاد

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

عنوان پایان نامه:

بررسی رابطه بین دموکراسی و مقوله های متمایز آزادی اقتصادی

استاد راهنما:

دکتر مجتبی الماسی

استاد مشاور:

دکتر سهراب دل انگیزان

نگارش:

محمد ماهی دشتی

شهریور ماه ۱۳۹۱

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و

نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این پایان‌نامه

متعلق به دانشگاه رازی است.

Faculty of Social and Cultural Sciences

Department of Economics

M.A. Thesis

**A study on the relationships between Democracy and different
categories of Economic Freedom**

By: Mohammad Mahidashti

Evaluated and approved by thesis committee as:

Supervisor	Dr. Mojtaba Almasi	Associate Prof.
Advisor	Dr. Sohrab Delangizan	Assist. Prof.
External Examiner	Dr. Ezzatollah Abbasian	Associate Prof.
Internal Examiner	Dr. Kiumars Soheyli	Associate Prof.

September 2012

دانشکده علوم اجتماعی و تربیتی
گروه اقتصاد

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

نام دانشجو: محمد ماهی دشتی

تحت عنوان

بررسی رابطه بین دموکراسی و مقوله های متمایز آزادی اقتصادی

در تاریخ / / توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه به تصویب نهایی رسید.

۱- استاد راهنما	دکتر مجتبی الماسی	با مرتبه علمی دانشیار	امضا:
۲- استاد مشاور	دکتر سهراب دل انگیزان	با مرتبه علمی استادیار	امضا:
۳- استاد داور داخل گروه	دکتر کیومرث سهیلی	با مرتبه علمی دانشیار	امضا:
۴- استاد داور خارج از گروه	دکتر عزتاله عباسیان	با مرتبه علمی دانشیار	امضا:

سپاسگزاری

خداوند عالم را شکر می‌کنم که به من فرصت و همتی را بخشید تا بتوانم در مسیر وظیفه‌ای که نسبت به جامعه‌ی خود و سایر مردمان آزاده‌ی دنیا احساس کرده‌ام، گامی هر چند کوچک را بردارم.

به انجام رسیدن این مطالعه بدون پشتیبانی‌های بی‌دریغ علمی و معنوی استادان بزرگوارم، به‌ویژه جناب آقای دکتر مجتبی الماسی و راهنمایی‌ها و حمایت‌های استاد ارجمندم جناب آقای دکتر سهراب دل‌انگیزان، قطعاً امری امکان‌ناپذیر بود. ایشان نه تنها در دوران تحصیلم، راهنمای علمی و الگوی اخلاقی من بوده‌اند، بلکه در زمان انجام این تحقیق نیز دلگرمی بسیاری به من دادند و هر جا کار برای من سخت می‌شد، با خوشرویی و دانش خود موجبات حل مشکلات را فراهم می‌آوردند.

بر خود لازم می‌دانم علاوه بر اساتید راهنما و مشاورم، از جناب آقای دکتر کیومرث سهیلی -مدیر محترم گروه اقتصاد-، جناب آقای دکتر سید محمد باقر نجفی -که تلاش و زحمات ایشان در بهبود نگاه من به علم اقتصاد بسیار مؤثر بود- و سایر اساتید محترم گروه اقتصاد نیز صمیمانه تشکر کنم.

هر چند با هیچ روشی نمی‌توان از این عزیزان سپاسگزاری کرد، با این حال از صمیم قلب از ایشان قدردانی نموده و آرزو می‌کنم در مسیر فعالیت علمی و راهنمایی دانشجویان، بیش از پیش موفق و سربلند باشند.

تقدیم بہ

مادر م کہ «مہربانی بی پایان» است

و پدر م کہ «راہنمائی بزرگوں» است

چکیده

یکی از موضوعاتی که اخیراً توجه اقتصاددانان نهادگرای جدید را به خود جلب کرده است، آزمون تجربی تئوری‌های آن‌ها است. تحلیل شده است که مقوله‌ی فرآیندهای سیاسی بر آزادی اقتصادی تأثیر می‌گذارد. هر چند پیش از این با انتخاب شاخص‌هایی ارتباط بین این دو حوزه بررسی شده است، اما کمتر بحث شده است که مؤلفه‌های دموکراسی بر مقوله‌های مختلف آزادی اقتصادی به چه شکل تأثیر می‌گذارند و به طور کلی بر تسریع آزادی اقتصادی چه اثری دارند. برای بررسی این موضوع شاخص آزادی اقتصادی بنیاد هریتیج و شاخص دموکراسی واحد هوشمند اکونومیست انتخاب شده است و توسط داده‌های ۱۵۴ کشور قابل دسترسی در سال‌های ۲۰۰۶، ۲۰۰۸ و ۲۰۱۰ تخمین‌های مورد نظر انجام شده است. در این بررسی از روش EGLS و کوواریانس‌های وایت جهت تخمین استفاده شده است. نتایج، رابطه‌ی مثبت بین کل دموکراسی و تغییرات کل آزادی اقتصادی را تأیید می‌کند. در میان مقوله‌های مختلف آزادی اقتصادی، تغییرات مقوله‌های آزادی مالی و آزادی سرمایه‌گذاری هر دو از حوزه‌ی بازارهای آزاد، بزرگ‌ترین ارتباط‌های مثبت را با دموکراسی دارند. دو مقوله‌ی آزادی مالیاتی – که نشان‌دهنده‌ی عدم تبعیض‌آمیز بودن مالیات‌ها و کوچک بودن نسبت کل مالیات‌ها به GDP است – و مقوله‌ی مخارج دولتی – که کوچک بودن نسبت مخارج دولتی به GDP را دنبال می‌کند – به طور منفی، اما اولی به شکل فزاینده و دومی به صورت کاهنده از مؤلفه‌های دموکراسی اثر می‌پذیرند. به علاوه، از میان مؤلفه‌های مختلف دموکراسی، آزادی‌های شهروندی قوی‌ترین اثرات را بر تغییرات آزادی اقتصادی دارد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۲	۱-۱- شرح و بیان مسأله.....
۴	۲-۱- سؤالات تحقیق.....
۴	۳-۱- اهداف پایان نامه.....
۵	۴-۱- اهمیت، ارزش و کاربرد نتایج پایان نامه.....
۶	۵-۱- فرضیه‌ها.....
۷	۶-۱- شناسایی تحقیق.....
۷	۱-۶-۱- نوع تحقیق.....
۸	۲-۶-۱- روش تحقیق.....
۹	۷-۱- روش گردآوری داده‌ها.....
۱۰	۸-۱- قلمرو زمانی و مکانی تحقیق.....
۱۰	۹-۱- ابزار تجزیه و تحلیل.....
فصل دوم: ادبیات تحقیق	
۱۲	۱-۲- مبانی نظری.....
۱۲	۱-۱-۲- آزادی اقتصادی.....
۱۲	۱-۱-۲- حاکمیت قانون.....
۱۳	۲-۱-۲- حقوق مالکیت خصوصی.....
۱۴	۳-۱-۲- آزادی قراردادها.....
۱۴	۲-۱-۲- دولت محدود شده و آزادی اقتصادی.....
۱۷	۳-۱-۲- دموکراسی و نقش آن در عملکرد اقتصادی.....
۲۰	۴-۱-۲- اصلاحات نسل دوم.....
۲۰	۱-۴-۱-۲- حاکمیت خوب.....
۲۳	۵-۱-۲- نهادهای حامی بازار.....
۲۴	۶-۱-۲- نظریه‌ی لی: موفقیت نظام‌های غیردموکراتیک در عملکرد اقتصادی.....
۲۶	۷-۱-۲- برخی تجارب واقعی مرتبط.....

- ۲۶.....IMF بحران مالی ۱۹۹۷ آسیا یا بحران
- ۲۷.....بزرگ‌ترین قحطی‌های ثبت شده در تاریخ
- ۲۸.....نقطه نظر اقتصاد نهادگرای جدید
- ۲۸.....ارتباط چارچوب اقتصادی و آرای عمومی
- ۲۸.....مشارکت اجتماعی و تولید ملی
- ۲۹.....تأثیر دولت سیاسی بر عملکرد اقتصادی
- ۲۹.....عدم تضمین شفافیت و بحران‌های مالی
- ۲۹.....بازار سیاست، ریشه‌ی نقص بازارها
- ۳۰.....قدرت دولت، فراتر از نیاز بازارها
- ۳۱.....نظریه‌ی سیاست به منزله‌ی مبادله بوکانن
- ۳۲.....مسأله‌ی سیاسی شدن اقتصاد و پیوندهای اقتصاد و سیاست
- ۳۴.....مطالعات تجربی پیشین
- ۳۵.....۲-۲-۱- مطالعات خارجی
- ۴۱.....۲-۲-۲- مطالعات داخلی
- ۴۶.....۳-۲- جمع‌بندی ادبیات موضوع

فصل سوم: روش‌شناسی تحقیق

- ۵۰.....۱-۳- متغیرها
- ۵۰.....۱-۱-۳- آزادی اقتصادی
- ۵۰.....۱-۱-۳- حقوق مالکیت
- ۵۲.....۲-۱-۳- آزادی از فساد
- ۵۳.....۳-۱-۳- آزادی مالیاتی
- ۵۴.....۴-۱-۳- مخارج دولتی
- ۵۵.....۵-۱-۳- آزادی کسب‌وکار
- ۵۶.....۶-۱-۳- آزادی نیروی کار
- ۵۷.....۷-۱-۳- آزادی پولی
- ۵۸.....۸-۱-۳- آزادی تجارت
- ۶۱.....۹-۱-۳- آزادی سرمایه‌گذاری
- ۶۳.....۱۰-۱-۳- آزادی مالی

- ۶۵.....۲-۱-۳- دموکراسی.....
- ۶۷.....۱-۲-۱-۳- فرآیند انتخاباتی و تکثرگرایی.....
- ۶۸.....۲-۲-۱-۳- مشارکت سیاسی.....
- ۶۹.....۳-۲-۱-۳- فرهنگ سیاسی.....
- ۷۰.....۴-۲-۱-۳- آزادی‌های شهروندی.....
- ۷۱.....۵-۲-۱-۳- کارکرد حاکمیت.....
- ۷۲.....۲-۳- آمار توصیفی داده‌ها.....
- ۷۴.....۱-۲-۳- روند مقوله‌های آزادی اقتصادی.....
- ۷۶.....۳-۳- مدل داده‌های ترکیبی.....
- ۷۶.....۱-۳-۳- مزیت داده‌های ترکیبی.....
- ۷۷.....۲-۳-۳- روش‌های تخمین مدل.....
- ۷۸.....۳-۳-۳- آزمون تلفیق‌پذیری.....
- ۷۹.....۴-۳-۳- اثرات تصادفی.....
- ۸۰.....۵-۳-۳- آزمون هاسمن.....
- ۸۰.....۶-۳-۳- اثرات ثابت در مقابل دیفرانسیل اول.....
- ۸۱.....۴-۳- مناطق جهانی به مثابه متغیرهای مجازی.....
- ۸۱.....۱-۴-۳- خاورمیانه و شمال آفریقا.....
- ۸۲.....۲-۴-۳- آفریقای زیر صحرا.....
- ۸۴.....۳-۴-۳- امریکای لاتین و کشورهای حوزه‌ی دریای کارائیب.....
- ۸۶.....۴-۴-۳- آسیای مرکزی.....
- ۸۶.....۵-۴-۳- آسیای جنوبی.....
- ۸۸.....۶-۴-۳- آسیای شرقی و پاسیفیک.....
- ۸۹.....۷-۴-۳- سایر کشورهای جهان (اروپا و امریکای شمالی).....
- ۹۰.....۸-۴-۳- جمع‌بندی وضعیت مناطق مختلف.....
- ۹۱.....۵-۳- ضریب همبستگی.....
- ۹۱.....۶-۳- واریانس ناهمسانی.....
- ۹۲.....۱-۶-۳- تبعات واریانس ناهمسانی.....
- ۹۳.....۲-۶-۳- روش‌های شناسایی واریانس ناهمسانی.....

- ۳-۶-۳- روش‌های درمان واریانس ناهمسانی..... ۹۳
- ۳-۶-۴- حداقل مربعات تعمیم‌یافته‌ی برآورد شده (EGLS)..... ۹۳
- ۳-۶-۵- کوواریانس‌های سازگار با واریانس ناهمسانی (وایت)..... ۹۴
- ۳-۷-۷- خودهمبستگی و آزمون دوربین-واتسون..... ۹۵
- ۳-۸-۸- R^2 یا ضریب تعیین خوبی برازش..... ۹۶
- ۳-۹-۹- آزمون معنی‌داری ضرایب و کل رگرسیون با توجه به مفهوم P-value..... ۹۷
- ۳-۱۰-۱۰- مدل مفهومی..... ۹۸
- ۳-۱۱-۱۱- تصریح مدل..... ۱۰۱

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها

- ۴-۱-۱- ضریب همبستگی بین داده‌ها..... ۱۰۶
- ۴-۲-۲- ضرایب رگرسیون..... ۱۰۷
- ۴-۲-۱- اثر دموکراسی بر مقوله‌های آزادی اقتصادی..... ۱۰۷
- ۴-۲-۱-۱- اثر دموکراسی بر حاکمیت قانون..... ۱۰۷
- ۴-۲-۱-۲- اثر دموکراسی بر بازارهای آزاد..... ۱۰۹
- ۴-۲-۱-۳- اثر دموکراسی بر کارآیی مقررات..... ۱۱۰
- ۴-۲-۱-۴- اثر دموکراسی بر دولت محدود شده..... ۱۱۱
- ۴-۲-۲- اثر مؤلفه‌های مختلف دموکراسی بر آزادی‌های اقتصادی..... ۱۱۲
- ۴-۲-۲-۱- اثر فرآیند انتخاباتی و تکثرگرایی بر آزادی‌های اقتصادی..... ۱۱۲
- ۴-۲-۲-۲- اثر مشارکت سیاسی بر آزادی‌های اقتصادی..... ۱۱۵
- ۴-۲-۲-۳- اثر فرهنگ سیاسی بر آزادی‌های اقتصادی..... ۱۱۹
- ۴-۲-۲-۴- اثر آزادی‌های شهروندی بر آزادی‌های اقتصادی..... ۱۲۱
- ۴-۲-۲-۵- اثر کارکرد حاکمیت بر آزادی‌های اقتصادی..... ۱۲۴
- ۴-۲-۳- اثر مؤلفه‌های دموکراسی بر کل آزادی اقتصادی..... ۱۲۷
- ۴-۳-۳- جمع‌بندی و تحلیل کلی ضرایب..... ۱۲۸

فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادات

- ۵-۱- جمع‌بندی نتایج پایان‌نامه..... ۱۳۴
- ۵-۲- پیشنهادات..... ۱۳۹

منابع و مآخذ

۱۴۱	.....	منابع و مأخذ
۱۴۶	.....	چکیده انگلیسی

فهرست جداول

- جدول ۱-۲ خلاصه‌ی مطالعات پیشین..... ۴۴
- جدول ۱-۳ توصیف داده‌های مربوط به آزادی اقتصادی..... ۷۲
- جدول ۲-۳ توصیف داده‌های مربوط به دموکراسی..... ۷۳
- جدول ۳-۳ فواید تصمیم‌گیری در آزمون دوربین-واتسون..... ۹۶
- جدول ۴-۳ ضریب همبستگی بین مؤلفه‌های دموکراسی..... ۱۰۳
- جدول ۱-۴ ضریب همبستگی بین متغیرهای سیاسی و آزادی اقتصادی..... ۱۰۶
- جدول ۲-۴ نتایج رگرسیون حوزه‌ی حاکمیت قانون با حضور شاخص کل دموکراسی..... ۱۰۸
- جدول ۳-۴ نتایج رگرسیون حوزه‌ی بازارهای آزاد با حضور شاخص کل دموکراسی..... ۱۱۰
- جدول ۴-۴ نتایج رگرسیون حوزه‌ی کارآیی مقررات با حضور شاخص کل دموکراسی..... ۱۱۱
- جدول ۵-۴ نتایج رگرسیون حوزه‌ی دولت محدود شده با حضور شاخص کل دموکراسی..... ۱۱۲
- جدول ۶-۴ نتایج رگرسیون حوزه‌ی حاکمیت قانون با حضور مؤلفه‌ی فرآیند انتخاباتی و تکثرگرایی..... ۱۱۳
- جدول ۷-۴ نتایج رگرسیون حوزه‌ی بازارهای آزاد با حضور مؤلفه‌ی فرآیند انتخاباتی و تکثرگرایی..... ۱۱۴
- جدول ۸-۴ نتایج رگرسیون‌های حوزه‌ی کارآیی مقررات با حضور مؤلفه‌ی فرآیند انتخاباتی و تکثرگرایی..... ۱۱۴
- جدول ۹-۴ نتایج رگرسیون‌های حوزه‌ی دولت محدود شده با حضور مؤلفه‌ی فرآیند انتخاباتی و تکثرگرایی..... ۱۱۵
- جدول ۱۰-۴ نتایج رگرسیون‌های حوزه‌ی حاکمیت قانون با حضور مؤلفه‌ی مشارکت سیاسی..... ۱۱۶
- جدول ۱۱-۴ نتایج رگرسیون‌های حوزه‌ی بازارهای آزاد با حضور مؤلفه‌ی مشارکت سیاسی..... ۱۱۷
- جدول ۱۲-۴ نتایج رگرسیون‌های حوزه‌ی کارآیی مقررات با حضور مؤلفه‌ی مشارکت سیاسی..... ۱۱۷
- جدول ۱۳-۴ نتایج رگرسیون‌های حوزه‌ی دولت محدود شده با حضور مؤلفه‌ی مشارکت سیاسی..... ۱۱۸
- جدول ۱۴-۴ نتایج رگرسیون‌های حوزه‌ی حاکمیت قانون با حضور مؤلفه‌ی فرهنگ سیاسی..... ۱۱۹
- جدول ۱۵-۴ نتایج رگرسیون‌های حوزه‌ی بازارهای آزاد با حضور مؤلفه‌ی فرهنگ سیاسی..... ۱۲۰
- جدول ۱۶-۴ نتایج رگرسیون‌های حوزه‌ی کارآیی مقررات با حضور مؤلفه‌ی فرهنگ سیاسی..... ۱۲۰
- جدول ۱۷-۴ نتایج رگرسیون‌های حوزه‌ی دولت محدود شده با حضور مؤلفه‌ی فرهنگ سیاسی..... ۱۲۱
- جدول ۱۸-۴ نتایج رگرسیون‌های حوزه‌ی حاکمیت قانون با حضور مؤلفه‌ی آزادی‌های شهروندی..... ۱۲۲
- جدول ۱۹-۴ نتایج رگرسیون‌های حوزه‌ی بازارهای آزاد با حضور مؤلفه‌ی آزادی‌های شهروندی..... ۱۲۲
- جدول ۲۰-۴ نتایج رگرسیون‌های حوزه‌ی کارآیی مقررات با حضور مؤلفه‌ی آزادی‌های شهروندی..... ۱۲۳
- جدول ۲۱-۴ نتایج رگرسیون‌های حوزه‌ی دولت محدود شده با حضور مؤلفه‌ی آزادی‌های شهروندی..... ۱۲۴
- جدول ۲۲-۴ نتایج رگرسیون‌های حوزه‌ی حاکمیت قانون با حضور مؤلفه‌ی کارکرد حاکمیت..... ۱۲۵
- جدول ۲۳-۴ نتایج رگرسیون‌های حوزه‌ی بازارهای آزاد با حضور مؤلفه‌ی کارکرد حاکمیت..... ۱۲۵
- جدول ۲۴-۴ نتایج رگرسیون‌های حوزه‌ی کارآیی مقررات با حضور مؤلفه‌ی کارکرد حاکمیت..... ۱۲۶
- جدول ۲۵-۴ نتایج رگرسیون‌های حوزه‌ی دولت محدود شده با حضور مؤلفه‌ی کارکرد حاکمیت..... ۱۲۷
- جدول ۲۶-۴ نتایج رگرسیون تغییرات کل آزادی اقتصادی با حضور دموکراسی یا مؤلفه‌های آن..... ۱۲۷
- جدول ۲۷-۴ ضرایب متغیر دلخواه (مؤلفه‌ی سیاسی) در رگرسیون‌های آزادی اقتصادی..... ۱۲۹
- جدول ۱-۵ تطبیق روابط به دست آمده برای دموکراسی و آزادی اقتصادی با تئوری..... ۱۳۸

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱-۲ موضوعات تحقیقی مرتبط با پیشینه‌ی تحقیق..... ۳۵
- شکل ۱-۳ روند پراکندگی مقوله‌های آزادی اقتصادی نسبت به دموکراسی..... ۷۴
- شکل ۲-۳ روند پراکندگی مقوله‌های آزادی اقتصادی نسبت به مؤلفه‌های مختلف دموکراسی..... ۷۵
- شکل ۳-۳ پراکندگی دموکراسی و آزادی اقتصادی در خاورمیانه و شمال آفریقا..... ۸۲
- شکل ۴-۳ امید به زندگی در طی زمان در کشورهای برگزیده‌ی آفریقای زیر صحرا..... ۸۳
- شکل ۵-۳ پراکندگی دموکراسی و آزادی اقتصادی در آفریقای زیر صحرا..... ۸۴
- شکل ۶-۳ تولید ناخالص داخلی سرانه در امریکای لاتین و حوزه‌ی دریای کارائیب..... ۸۵
- شکل ۷-۳ پراکندگی دموکراسی و آزادی اقتصادی در امریکای لاتین و حوزه‌ی دریای کارائیب..... ۸۵
- شکل ۸-۳ پراکندگی دموکراسی و آزادی اقتصادی در آسیای مرکزی..... ۸۶
- شکل ۹-۳ پراکندگی دموکراسی و آزادی اقتصادی در آسیای جنوبی..... ۸۷
- شکل ۱۰-۳ پراکندگی دموکراسی و آزادی اقتصادی در آسیای شرقی و پاسیفیک..... ۸۸
- شکل ۱۱-۳ پراکندگی دموکراسی و آزادی اقتصادی در اروپا و امریکای شمالی..... ۸۹
- شکل ۱۲-۳ نمودار ستونی وضعیت دموکراسی و آزادی اقتصادی در مناطق مختلف جهان..... ۹۰
- شکل ۱۳-۳ توزیع تی-استودنت و نمایش مفهوم P-value..... ۹۸
- شکل ۱۴-۳ چهار سطح اجتماعی ویلیامسون همراه متغیرهای پیشنهادی..... ۹۹
- شکل ۱-۴ نمودار چندضلعی ضرایب مؤلفه‌های سیاسی در رگرسیون کل آزادی اقتصادی..... ۱۳۱
- شکل ۲-۴ نمودار چندضلعی ضرایب آزادی‌های اقتصادی در رگرسیون‌هایی با حضور کل دموکراسی..... ۱۳۲

پیشگفتار

با مطرح شدن دوباره‌ی اقتصاد نهادگرایی، به عنوان گفتمانی در اقتصاد، که به ارتباط این علم با سایر رشته‌های علوم اجتماعی باور دارد، نهادهای فرهنگی، سیاسی، حقوقی و غیره مورد توجه مجدد اقتصاددانان قرار گرفتند. همچنان که از اقتصاددانان متعارف به دلیل انتزاعی شدن مدل‌های آن‌ها و دور شدنشان از واقعیت انتقاد می‌گردد، یک نقدی که به نهادگرایان وارد می‌شود، تجربی نبودن تئوری‌های آن‌ها است. بنابراین، یکی از موضوعات مورد علاقه در اقتصاد نهادگرایی جدید که در این پایان‌نامه مورد نظر قرار گرفته است، آزمون تجربی ادعاهای این دسته از اقتصاددانان است.

در این پایان‌نامه که در ۵ فصل تدوین شده است، در فصل اول علاوه بر بیان مسأله‌ی مورد نظر، هدف پایان‌نامه و اشاره به اهمیت نتایج آن، فرضیه‌ی تحقیق که به صورت کلی اثر مثبت دموکراسی بر تغییرات آزادی اقتصادی و سپس تحلیل این اثر در مورد تک‌تک مقوله‌های آزادی‌های اقتصادی است، معرفی می‌گردد. در این فصل همچنین به روش تحقیق، جامعه‌ی آماری، داده‌ها و روش جمع‌آوری آن‌ها اشاره می‌گردد. ذکر این نکته ضروری است که یکی از اساسی‌ترین اهداف این پایان‌نامه، بررسی اثر بلندمدت دموکراسی بر تسریع آزادسازی اقتصادی است.

در فصل دوم ادبیات موضوع در دو بخش پایه‌های نظری - که شامل تئوری‌های مطرح در اقتصاد نهادگرایی و اقتصاد توسعه درباره‌ی اهمیت فرآیندهای سیاسی در عملکرد اقتصادی می‌باشد - و پیشینه‌ی تحقیق - که به بررسی نتایج مطالعات داخلی و خارجی در این زمینه می‌پردازد - ارائه می‌گردد.

فصل سوم این پایان‌نامه به روش‌شناسی تهیه‌ی داده‌ها، مدل مورد استفاده - که داده‌های ترکیبی می‌باشد - و تصریح آن اختصاص دارد. همچنین در این فصل با ارائه‌ی نمودارها و جداولی وضعیت داده‌ها از نظر توصیفی، و پراکندگی آن‌ها با توجه به مؤلفه‌ها و مقوله‌های مختلف دموکراسی و آزادی اقتصادی و مناطق مختلف جهان مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در فصل چهارم نتایج برآوردهای مربوط به ضریب همبستگی بین داده‌ها و جداول مربوط به ضرایب رگرسیون‌های مختلف ارائه شده است.

نهایتاً در فصل پنجم، جمع‌بندی نتایج و پیشنهادات مربوطه مطرح می‌گردد.

فصل اول

کلیات

۱-۱- شرح و بیان مسأله

مکتب اقتصاد نهاد‌گرای جدید^۱ از ارائه‌ی قوانین جهان‌شمول اقتصادی اجتناب می‌ورزد (متوسلی و نجفی، ۱۳۸۸). برخی دلیل آن را جهل و فقدان دانش کافی درباره‌ی نهادها، به سبب پیچیدگی خیلی زیاد آن‌ها می‌دانند (ویلیامسون، ۲۰۰۰، ص. ۴). در نتیجه، نظریه‌ی «ایده‌ی واحد برای شرایط یکسان» یا «پلورالیسم^۲» به عنوان وعده‌ای مستحکم برای غلبه بر این جهل شناخته شده است (مؤمنی، ۱۳۸۸، ص. ۲۶۰). بدین معنی که چنانچه شرایط نهادی یک جامعه با جامعه‌ای دیگر مشابه باشد، امکان استفاده از تئوری‌های اقتصادی یکسان در دو جامعه وجود دارد؛ در غیر این صورت باید در هر جامعه، تئوری اقتصادی متفاوتی را ارائه و اعمال کرد.

یکی از کاربردهای رهیافت نهاد‌گرایی جدید گسترش نظریه‌ی اقتصادی با مدل‌سازی فرآیندهای سیاسی - به عنوان یک عامل مهم در چگونگی عملکرد اقتصادها، منبع اختلاف در عملکرد اقتصادها و توضیحی برای وجود بازارهای ناکارآمد - می‌باشد (نورث، ۱۳۸۴، ص. ۱۵۰).

از سوی دیگر، اقتصاددانانی که خروجی اقتصاد را در خدمت توسعه‌ی انسانی می‌دانند بر این باورند که مسیر توسعه‌ی اقتصادی از کاهش قیدها و محدودیت‌های انسانی می‌گذرد (سن، ۱۹۹۷، ص. ۲۴). به طور عمده محدودیت‌ها ناشی از محیط نهادی هستند؛ بنابراین از بین بردن آن محدودیت‌هایی که دلیل کم‌تر بودن درآمد سرانه‌ی برخی جوامع نسبت به سایرین هستند، نیازمند اصلاحات نهادی در ساختارهای فرهنگی، حقوقی، سیاسی و اجرایی است. این مفهوم معمولاً تحت عنوان هزینه‌ی مبادله^۳ نیز مطرح می‌شود که تابعی از نهادها و محدودکننده‌ی تولید و تجارت می‌باشد (وانگ، ۲۰۰۳، ص. ۳). بدین ترتیب می‌توان گفت، آزادی‌های اقتصادی امکاناتی هستند که از محدودیت‌های بازدارنده‌ی افراد، گروه‌ها و جوامع برای فعالیت اقتصادی آن‌ها می‌کاهند؛ آزادی اقتصادی، فقدان یا کاهش محدودیت‌ها برای استقرار وضعیت مطلوب است.

---

1. New Institutional Economics (NIE)

2. Pluralism

3. Transaction Cost

رزمی و سایرین (۱۳۸۸)، سامتی و سایرین (۱۳۸۵) و ده‌هان^۱ و استورم^۲ (۱۹۹۹) اثر مثبت آزادی اقتصادی بر درآمد سرانه و رشد اقتصادی را با رویکردهای نهادی و تجربی در کشورهای متفاوت کاملاً به اثبات رسانده‌اند. اما قطعاً آزادی اقتصادی به طور خودکار به وجود نمی‌آید و ضروری است در مورد منشأ ایجاد آن بحث شود.

از سوی دیگر، دموکراسی به نوعی برآمده از فرهنگ و تاریخ یک ملت است و به عنوان یک شاخص زیرساختی محیط نهادی شناخته می‌شود. مطالعات بسیاری نیز اثر مثبت دموکراسی را اگرچه با بررسی شاخص‌های تجمیعی - که اطلاعات مورد علاقه را می‌زدایند و برای نتایج سیاست‌گذاری ایجاد مانع می‌کنند - بر آزادی اقتصادی تأیید کرده‌اند. همچنین لازم به ذکر است دیدگاهی که بر موفقیت رژیم‌های استبدادی در تسریع رشد اقتصادی تأکید می‌کند - ادعایی که بر مشاهدات خاص بسیار کمی متکی است - با مقایسه‌ی وسیع کشورهای، تأیید نمی‌شود (سن، ۱۹۹۹، ص. ۴۱).

در یک هم‌سنجی می‌توان گفت از یک سوی جریان اصلی علم اقتصاد علی‌رغم آن که نظریه‌های خود را بدون تناقض درونی طراحی نموده، به دلیل انتزاعی شدن هر چه بیشتر آن در طول زمان و توجه کم به آنچه در جهان واقعی اتفاق می‌افتد (کوز، ۱۹۹۸، به نقل از نصیری اقدم، ۱۳۸۴، ص. ۱۱۶)، مورد انتقاد قرار دارد، و در سوی دیگر نیز اقتصاد نهاد‌گرای جدید کم‌تر توانسته مدل‌های تحلیلی خود را مقداری کند؛ و از آنجا که دانش اقتصاد نهاد‌گرای جدید ضرورتاً مطالعه‌ای بین‌رشته‌ای است، لازم است با تلفیق شاخص‌های مقداری سیاسی و اقتصادی، اهمیت و اثر دموکراسی بر تفاوت آزادی اقتصادی بین کشورها تعیین شود.

در ادامه باید توجه داشت که سریع‌ترین تغییرات در سطح سه تحلیل اجتماعی، یعنی «نظام اجرایی»، ۱ تا ۱۰ سال و در سطح دو که «محیط نهادی» نامیده می‌شود، ۱۰ تا ۱۰۰ سال به طول می‌انجامد. به طور کلی تغییرات در سطح یک که شامل «نهادهای غیررسمی» است، ۱۰۰ سال زمان نیاز دارد (ویلیامسون، ۲۰۰۰، ص. ۶). از یک سوی، واقعیت این است که داده‌های کافی برای سنجش این بازه از زمان در دسترس نیست؛ و از سوی دیگر، نمی‌توان انکار کرد که سطح چهار اقتصاد، یعنی «تخصیص منابع و اشتغال»، به واسطه‌ی تداوم نهادهای یک جامعه، به شکل فرازنگر با سطح یک پیوند دارد. بنابراین، یک راه حل برای سنجش

---

1. Jakob De Haan
2. Jan-Egbert Sturm

تجربی اثر نهادها بر تخصیص منابع، ساده‌سازی و به کار بردن شاخص‌هایی برای مقداری کردن کارآمدی نهادها و سپس استفاده از سری‌های زمانی بین کشوری است.

دستیابی به چنین الگویی، در مرحله‌ی نخست به انتخاب چارچوب مناسب برای بهینه‌سازی و بیشینه نمودن عایدی جامعه و در مرحله‌ی پایین‌تر به بهینه‌سازی عایدی سازمان (اعم از بنگاه و دولت) کمک می‌کند. این فرآیند انجام موضوع هدف اقتصاددانان، یعنی مطالعه‌ی چگونگی کارکرد سیستم اقتصادی است. (کوز، ۱۹۹۸، به نقل از نصیری اقدم، ۱۳۸۸، ص. ۱۱۷) به طور کلی باید به دنبال تجزیه و تحلیلی بود که نشان دهد برای به دست آوردن منافع حاصل از بهره‌وری به کدام چارچوب نهادی نیاز است؟ (نورث، ۱۳۸۴ الف، ص. ۱۵۳)

۱-۲- سؤالات تحقیق

- می‌توان سؤالاتی را که این تحقیق تلاش دارد برای آن‌ها پاسخی بیابد به شرح زیر فهرست نمود:
- آیا در دنیای واقعی دموکراسی یکی از عوامل به وجود آورنده‌ی آزادی اقتصادی است؟
  - چه مقوله‌هایی از آزادی اقتصادی توسط دموکراسی افزایش می‌یابند و با چه شدتی؟
  - آیا امکان دارد برخی مؤلفه‌های دموکراسی به طور کلی با مقوله‌های آزادی اقتصادی مرتبط نباشند؟
  - آیا برخی از مقوله‌های آزادی اقتصادی می‌توانند به واسطه‌ی دموکراسی کاهش یابند؟ با چه شدتی؟
  - چه مؤلفه‌هایی از دموکراسی تأثیر بیشتری در آزادی‌های اقتصادی دارند و کدام‌یک کمتر اثر دارند؟

۱-۳- اهداف پایان‌نامه

- ۱) بررسی ارتباط بین دموکراسی و مقوله‌های مختلف آزادی اقتصادی.
- ۲) نشان دادن اهمیتی که فرآیندهای سیاسی - به عنوان یک نماگر محیط نهادی - در سرعت بخشیدن به آزادی اقتصادی - به عنوان یک شاخص اقتصادی - دارا هستند.